

DE NEDERLANDSE DARWIN

Piet de Rooy

De Nederlandse Darwin

*Bernelot Moens en
het mysterie van onze afkomst*

WERELDBIBLIOTHEEK · AMSTERDAM

© Piet de Rooy 2015
Alle rechten voorbehouden
Omslagontwerp Bureau Beck
Foto omslag © iStock
Foto auteur © Anca de Rooy
NUR 740
ISBN 978 90 284 2630 6
www.wereldbibliotheek.nl

Inhoud

- 1 Een hoogst origineel plan 7
- 2 Het vervangen van een vraagteken 15
- 3 De ontbrekende schakel 59
- 4 De naakte waarheid 107
- 5 Een 'aardsch paradijs' 157

Verantwoording en dankwoord 183

Noten 187

Register 205

1 Een hoogst origineel plan

Wilhelmina, koningin der Nederlanden, zesentwintig jaar oud en zes jaar getrouwd met prins Hendrik, ontving 15 maart 1907 een brief van H.M. Bernelot Moens, waarin hij zonder veel omwegen het volgende meedeelde:

Dat ik door mijne wetenschappelijke onderzoeken die resultaten verkreeg welke noodig zijn om met succes verdere onderzoeken, die niet alleen van groot belang voor de wetenschap doch ook in het belang der menschheid zijn, te doen. Voor verscheidene der bekendste geleerden van Duitschland, Engeland, België en Frankrijk hield ik voordrachten over mijne gedane en hierdoor te vervolgen onderzoeken en allen gaven mij belangstellend, schriftelijke verklaringen hunner waardeering en sympathie.¹

Hij had, zo vervolgde hij, het vooronderzoek zelf betaald, maar vroeg Hare Majesteit hem in staat te stellen het vervolg van zijn onderzoek uit te voeren 'in het belang van wetenschap en menschheid en voor de eer van Nederland'.

Zoals gebruikelijk werd de brief van Moens aan de koningin doorgestuurd naar het departement van Binnenlandse Zaken voor advies. Daar vonden ze het subsidieverzoek nogal vaag, zodat 13 april 1907 de minister een brief aan Moens stuurde, waarin hij hem verzocht zijn plannen nader uiteen te zetten, zowel wat de aard en

omvang als de kosten en tijdsduur betrof. Bovendien werd hem gevraagd of hij er al over gepubliceerd had, dan wel resultaten kon laten zien van zijn vooronderzoek. Tien dagen later reageerde Moens met het verzoek aan de minister hem in particuliere audiëntie te ontvangen. Maar deze hield dat af, hij wenste eerst schriftelijk antwoord op zijn brief. Daarop kwam de volgende toelichting:

Ter uitvoering is het noodig dat ik in staat ben naar Fransch Congo te komen, daar te leven en mij in het bezit te stellen van gorilla's en chimpansees, terwijl ik uit Indië orangs en gibbons moet laten komen, op welke anthropoïde apen ik fysiologische experimenten zal doen.

Zijn experimenten zouden een looptijd van vijf jaar hebben en jaarlijks achtduizend gulden vergen (een bedrag dat nu overeenkomt met ongeveer honderdduizend euro). Gepubliceerd, zo liet hij verder weten, had hij nog niet. Hij suggereerde echter dat de minister genoeg moest nemen met de referenties die hij kon overleggen, zoals van het Institut Pasteur, terwijl hij ook bewijzen van sympathie voor zijn onderzoek kon overleggen van een aantal internationaal bekende geleerden.

Dit antwoord boezemde niet het gewenste vertrouwen in. Op het departement werd besloten om de zaak voor te leggen aan de Koninklijke Akademie van Wetenschappen. Dit eerbiedwaardige lichaam kwam niet tot een onverkort gunstig oordeel. In een uitvoerig rapport deden twee hoogleraren verslag van hun gesprekken met Moens. Het was hun gebleken dat hij zich vooral wilde bezighouden 'met fysiologische onderzoekingen betreffende het bevruchttingsproces bij de primaten.' Maar methode en techniek van het onderzoek wilde hij geheimhouden. Vervolgens hadden ze niet verder aangedrongen, vooral omdat ze niet overtuigd waren van

zijn wetenschappelijk niveau. Ze adviseerden de minister daarom negatief te beslissen, 'hoe sympathiek ons de jonge en intelligente persoonlijkheid van den Heer Bernelot Moens ook is'. Dit was geen beleefdheidsfrase, ze waren duidelijk van hem gecharmeerd. In een slotpassage opperden ze dan ook nog een soort tussenoplossing:

Wij zouden ons echter verheugen, indien de behandeling van zijn rekwest door de officiële raadgevers der Regeering er den Heer Bernelot Moens toe zou kunnen brengen voor zijne studiën een normalen ontwikkelingsgang in te slaan, o.i. voerend via de laboratorien in Moederland en Koloniën, wier deskundige en verantwoordelijke directeuren stellig gaarne bereid zullen zijn hunne medewerking te verleen.

Maar voor de minister was het wel duidelijk. Hij vroeg de koningin op 11 juli toestemming afwijzend op het subsidieverzoek te beschikken, verkreeg die vijf dagen later en 20 juli werd Moens bericht dat 'er geen termen aanwezig zyn de bedoelde aangelegenheid van Rykswege te bevorderen'. Daarmee leek de zaak afgedaan.

Maar dan wordt het vreemd. Een paar dagen later, 24 juli 1907, vraagt de koningin het dossier op. Ze stuurt het twee weken later terug naar het departement, maar vraagt het in september nog een keer op, stuurt het weer terug, maar laat het haar in oktober nog eens sturen. Hare Majesteit lijkt dus persoonlijk nogal geïnteresseerd. Sterker nog: ze besluit enige subsidie te verlenen; haar man, prins Hendrik, en haar moeder, prinses Emma, volgen even later haar voorbeeld.

Maar wat voor onderzoek hadden ze nu eigenlijk gesubsidieerd? Dat bleek een paar weken later. In het avondblad van *Het Vaderland* op 12 februari 1908 viel in de rubriek 'Wetenschappelijke Berichten' het volgende te lezen:

Een hoogst origineel, maar eenigszins 'ongewoon' plan wordt ons uiteengezet in een brochure van den heer H.M. Bernelot Moens, getiteld 'Waarheid, proefondervindelijke onderzoekingen omtrent de afstamming van den mensch'.

De vondst van de aapmensch-schedels uit het Neanderdal, en uit een der holen van Spy, alsook de ontdekking der overblijfselen van den pithecanthropus erectus op Java door prof. Dubois leveren het bewijs, dat er vroeger op aarde wezens leefden, die tusschen mensch en de anthropomorphe apen in stonden.

De schrijver wil nu datzelfde trachten vast te stellen langs den weg van het experiment. Hij zal zich daartoe naar den Congo begeven, en er proeven nemen met kunstmatige kruising van geslachtsrijpe aapwijfjes en menschen. De gorilla en de chimpansee komen in het wild in den Congo voor; twee andere soorten van anthropomorphe apen, den orang-oetan en den gibbon, wil de schrijver uit Indië laten komen. Voor de kunstmatige bevruchting van gorilla- en chimpansee-wijfjes wil hij gebruik maken van negers.

Verder zal hij kruisingsproeven nemen tusschen antropomorphe apen onderling, door natuurlijke of kunstmatige bevruchting.

En eindelijk wil hij aan deze proeven verbinden de studie van bij den mensch voorkomende ziekten, voornamelijk syfilis, overgebracht op apen. Voor dit laatste doel zal dr. H.M.J. Boshouwers te Haarlem hem vergezellen.

Naast de volkomen toewijding van twee natuuronderzoekers in de beste periode van hun leven, is voor de onderneming kapitaal noodig, en daar des schrijvers onderzoekingen van het grootste belang zijn voor de wetenschap, vraagt hij daarvoor steun van hen, die sympathie gevoelen voor zijn streven. Dankbaar vermeldt hij reeds bijdragen van H.M. de Konin-

gin, van H.M. de Koningin-Moeder en van Z.K.H. den Prins der Nederlanden.

Het adres van den schrijver, ondernemer dezer eigenaardige wetenschappelijke expeditie, is Leeghwaterstraat 6, Haarlem.

De evolutietheorie experimenteel bewijzen door apen en negers te kruisen, en *en passant* een middel tegen syfilis ontwikkelen: het kon minder. Dit was de vliegende start waarmee Herman Marie Bernelot Moens zich mengde in het debat over een onderwerp dat door velen indertijd werd gezien als 'het raadsel der raadsels': de oorsprong van de mens.

De evolutietheorie was in wetenschappelijke kring in grote lijnen wel min of meer aanvaard, maar in het openbare leven omstreden gebleven. De christelijke gelovigen waren schoorvoetend bereid deze theorie te aanvaarden voor zover het ging over planten en dieren, maar ze waren tegelijkertijd van mening dat dit niet van toepassing kon zijn op de oorsprong van de menselijke soort. Mocht Moens met zijn experiment slagen, dat wil zeggen een missing link creëren, dan zou dat een ongehoorde slag zijn voor het christendom, dat juist in die periode steeds orthodoxer werd in reactie op de moderniserende tijden. Dan zou Moens slechts met Galileo Galilei te vergelijken zijn; dan zou hij ook met recht aanspraak kunnen maken op de eretitel 'de Nederlandse Darwin'. Dit boek begint met het ontrafelen van de achtergronden van zijn 'hoogst origineel, maar eenigszins "ongewoon" plan', de bedoeling ervan en de methoden waarmee het gerealiseerd moest worden.

Sommige mensen lichten, als een vallende ster, één keer op in de openbaarheid. Dat was niet het geval met Moens. Hij lijkt meer op zo'n kaars uit de feestartikelenwinkel die, na te zijn uitgeblazen, vanzelf weer ontvlamt. Zijn plan, dat in heel Europa het nodige

opzien had gebaard, kwam in het oude continent niet van de grond. Daarop vertrok hij, in 1914, naar het land van de onbegrensde mogelijkheden, de Verenigde Staten. Daar werd hij diep getroffen door de heersende rassendiscriminatie, de miskenning en mishandeling van de inheemse en zwarte bevolking. Al snel liet hij in het openbaar weten dat een dergelijke behandeling gebaseerd was op onwetenschappelijke vooroordelen. Een meer rechtvaardige toekomst was niet dichterbij te brengen door segregatie, maar juist door raciale kruising te bevorderen. Slechts op die manier zou de beschaving leiden tot de vorming van 'de volmaakte mens'. Dit pleidooi raakte een open zenuw in een samenleving die er steeds meer van doordrongen was geraakt dat raciale kruising de Amerikaanse samenleving ten ondergang zou voeren. Was het pleidooi van Moens daarmee niet in feite een aanval op die samenleving? Was het soms een uiterst geraffineerde methode om die samenleving te destabiliseren om op die manier te verhinderen dat de Verenigde Staten zich in de wereldoorlog zouden mengen en zich aan de kant van Engeland en Frankrijk zouden scharen? Was, kortom, Moens niet een Duitse spion? Deze vragen zetten de FBI op zijn spoor. Deze dienst volgde hem jarenlang, wat uiteindelijk resulteerde in een opzienbarend proces in 1919. En daarmee barstte in volle omvang 'the Moens-Affair' uit. Die handelde binnen de kortste keren niet over spionage, maar om dat even betekenisvolle als ongrijpbare begrip 'ras'. Het was bovendien de aanleiding tot een gevecht om het hart van de antropologie.

Moens keerde in 1926 terug in Europa en vestigde zich in Parijs. Daar zou hij zijn antropologische opvattingen over de oorsprong van de mens en de toekomst der beschaving uitdragen: tegen het nationalisme en raciaal vooroordeel en voor de vrede en harmonie. Daarmee voegde hij zich bij al diegenen die na de slachtingen van de wereldoorlog moeizaam probeerden de brokstukken van een

Europese beschaving bij elkaar te vegen en van een nieuwe fundering te voorzien. Ook in dat koor liet Moens overigens een geheel eigen geluid horen. Waar Europese intellectuelen zich vooral bezighielden met het eigen continent, was de horizon die Moens verkoos ruimer en breder: de raciale verhoudingen van de gehele wereld. Met zijn inzichten haalde hij opnieuw de pers, zowel in Frankrijk als daarbuiten. De laatste sporen van Moens lagen in Noord-Afrika, waar hij in 1938 in Casablanca overlijdt. Vier jaar later zou die stad onvergetelijk worden in de gelijknamige film van Michael Curtiz, dat melodramatische epos over eer en plicht in een duistere wereld.

In elke fase van zijn leven had Moens aanleiding gegeven tot verwarring: was hij een eenzame zonderling of had hij zich als het ware ontworsteld aan de tijdgeest en wees hij naar een meer verlichte toekomst? Dit boek is geen poging om die verwarring op te lossen, integendeel. Mijn bedoeling is vooral om te laten zien hoe moeilijk het is om onderscheid te maken tussen waarheid en misvatting, tussen valse profeten en mensen met een vooruitziende blik. In 1935 schreef Johan Huizinga: 'Het subject mensch kent zichzelf en zijn wereld beter dan ooit tevoren.' De kennis was in vrijwel ieder opzicht toegenomen, maar werd die ook gebruikt, zo vroeg hij zich af, is de wereld wijzer geworden? Het was een retorische vraag: 'Dwaasheid in al haar gedaanten, de beuzelachtige en belachelijke, de booze en verderfelijke, heeft nooit zulke orgieën over de wereld gevierd als heden ten dage.'² Daar is enige decennia later niet veel aan toe te voegen.

Het verhaal dat hier zal volgen past in het genre van de microgeschiedenis. Het gaat niet over een wereldschokkende gebeurtenis of over een van de grote mannen die de loop der geschiedenis bepaald hebben. Maar de opvattingen en wederwaardigheden van Bernelot Moens verdiepen wel ons inzicht in het verleden, zowel

door zijn denken en doen te ontrafelen als door die te plaatsen in het wetenschappelijke en culturele landschap van zijn tijd. Daardoor zal duidelijk worden dat Moens past in een moderniseringsproject, dat met de Verlichting aanving en in vrijwel elk opzicht het denken vrijer heeft gemaakt, maar het oordeelsvermogen niet merkbaar gesterkt.

2 Het vervangen van een vraagteken

Laten we het verhaal over Moens beginnen met de vraag wat voor man het was, waar hij vandaan kwam en wat hij zoal had meegemaakt voordat hij in 1907 met zijn even originele als ongewone plan voor de dag kwam.

Herman Marie Bernelot Moens werd op 25 september 1875 geboren in Den Helder.¹ Vader Hermann was daar luitenant-ter-zee 1e klasse bij de marine en in november 1874 op dertigjarige leeftijd getrouwd. Met zijn gezin verhuisde hij vervolgens naar Utrecht, waar zijn vrouw in 1880 overleed. Zes jaar later, in december 1886, trouwde Hermann voor de tweede keer, en wel met de zuster van zijn eerste vrouw, en vestigde hij zich in Haarlem. Herman Marie, enig kind uit het eerste huwelijk, schijnt het goed met zijn stiefmoeder en tante – Christina Heijning – te hebben kunnen vinden. Hij bleef enig kind. In Haarlem gaat hij naar de vijfjarige hbs; op zijn laatste – nogal matige – rapport in de hoogste klas, had hij een 6 voor ‘Natuurlijke Historie’. Op de cijferlijst staat niet vermeld of hij geslaagd is.

Vader Hermann geeft zijn zoon in 1895 op voor het toelatingsexamen aan de Koninklijke Militaire Academie te Breda. Op de vraag bij welk wapen hij geplaatst wenste te worden, gaf hij als volgorde op: genie, artillerie, infanterie hier te lande. Dat was opmerkelijk, want op school had hij geen enkel blijk gegeven van technisch-wetenschappelijke belangstelling of begaafdheid: meetkunde 5, mechanica 5, natuurkunde 4 en scheikunde 4. Het ‘hier te lande’ maakt alleen duidelijk dat hij in elk geval niet naar Neder-

lands-Indië wilde. Hij werd aangenomen, maar het zou niet lang duren. Na een jaar deelt de chef van de geneeskundige dienst de gouverneur van de Academie mee, 'dat cadet Bernelot Moens, H.M. uit hoofde van hardnekkigen oorenvloed met doofheid aan het rechteroor door mij ongeschikt wordt geacht voor de verdere waarneming van den militairen dienst'.² Daarnaast werd hij in deze periode ook nog geplaagd door zwakke longen, waarvoor hij, na zijn afgebroken militaire opleiding, een jaar lang in Zwitserland wordt verpleegd. Herman dreigt dus een probleemgeval te worden.

In 1898 laat hij zich inschrijven als leerling aan de Höhere Forstlehranstalt und Forstakademie te Eberswalde, een plaats zo'n vijftig kilometer ten noordoosten van Berlijn. Deze academie was verbonden met de Humboldt-Universität te Berlijn. Sinds de achttiende eeuw functioneerde het als een hogere beroepsopleiding op het gebied van jacht en bosbouw. Het was moeilijk om daar aangenomen te worden, er gold een numerus clausus. Bovendien was de opleiding nogal kostbaar, wat ook bleek uit de achtergrond van de leerlingen: dertig procent van de studenten was zoon van een grootgrondbezitter (vooral uit Mecklenburg en de Baltische gebieden), twintig procent was van adel.³ Het aantal buitenlanders was aanvankelijk zeer gering, maar steeg na 1880 tot ongeveer vijftien procent van het leerlingenbestand; de meesten kwamen uit Rusland, maar tussen 1880 en 1913 hebben er ook 36 Nederlanders gestudeerd.⁴

De opleiding duurde twee en een half jaar en was gericht op praktische bosbouw, met een stevige theoretische ondergrond in de natuurwetenschappen: geologie, mineralogie, zoölogie, botanica en scheikunde. In totaal waren er acht leerstoelen, daarnaast vier leeropdrachten, zes assistenten en twaalf technische hulpkrachten. De meest interessante hoogleraar moet Alfred Möller zijn geweest. Na als student Eberswalde te hebben bezocht en vervolgens te zijn gepromoveerd, was hij tussen 1880 en 1895 in-

gedeeld bij de Feldjäger, een legeronderdeel dat in oorlogstijd koeriersdiensten vervulde en in vreedetijd zorg droeg voor het diplomatieke berichtenverkeer. Na zijn militaire carrière had hij de leiding over enkele houtvesterijen; in 1896 werd hij hoogleraar op zijn oude Forstakademie, waar hij vooral naam zou maken als mycoloog (zwammendeskundige). Zijn militaire periode had hij onderbroken voor een driejarig verblijf in Brazilië, waar hij bij zijn oom Fritz Müller had gewerkt. Deze Müller was een bijzondere man, want hij was een der eerste aanhangers van Darwin. In 1864 had hij een klein boekje, nog geen honderd pagina's, gepubliceerd over zijn onderzoek naar crustaceeën (kreeftachtigen), dat hij als titel *Für Darwin* meegaf. Möller zou zich jarenlang bezighouden met de uitgave van het werk van zijn oom, *Fritz Müller, Werke, Briefe und Leben* (1915-1921) in drie delen. Bernelot Moens verkeerde dus in de nabijheid van een inspirerende man, slechts een stap verwijderd van het oorspronkelijke darwinisme. Hier moet hij op het spoor van zijn 'ongewoon' plan terecht zijn gekomen.

Na het behalen van het diploma keerde Moens terug in Nederland en vestigde zich 1 mei 1900 weer in Haarlem. Hij is dan bijna 25 jaar en heeft Nederland weinig meer te bieden dan een wat ongebruikelijke opleiding. Hij solliciteert naar een baan als leraar plant- en dierkunde aan het gymnasium en de vijfjarige hbs in Zutphen, waar hij als tijdelijke docent wordt aangenomen. Hij schijnt al snel te zijn opgenomen in kringen van de natuurwetenschappelijk geïnteresseerde burgerij aldaar; in oktober van datzelfde jaar wordt hij voorgedragen als lid van het genootschap Physica. Hij zou er zelfs een lezing houden, in het Duits, maar dat ging om onduidelijke redenen niet door. Zijn aanstelling als leraar wordt in juli 1901 met een jaar verlengd, maar deze wereld was hem te klein. In de zomer van 1902 laat hij zich uit het bevolkingsregister overschrij-

ven naar Molokwicz in Rusland. Het is onduidelijk wat hij daar ging doen, sterker nog, het is me niet gelukt te achterhalen waar die plaats zou moeten liggen, maar waarschijnlijk bezocht hij daar iemand die hij in Eberswalde had leren kennen. Van daar reisde hij door naar de Kaukasus en maakte vervolgens een tocht rond de Middellandse Zee (zoals Abraham Kuyper in 1905 zou doen), waarbij hij Constantinopel, Athene, Caïro, Luxor, Napels en Rome bezocht. Tegen het einde van het jaar keerde hij terug: 2 december 1903 laat hij, komend uit Berlijn, zich inschrijven in Maastricht. Daar wordt hij door de gemeenteraad benoemd tot leraar natuurlijke historie aan de hbs en het gymnasium, welke benoeming een aantal malen wordt verlengd. Bij besluit van burgemeester en wethouders wordt hem 8 november 1905 ziekteverlof toegekend; 14 december hervat hij zijn werkzaamheden, maar dient tegelijkertijd een verzoek om ontslag in, wat hem met ingang van 1 januari 1906 wordt verleend. Een paar dagen eerder is hij al vertrokken naar Tschemonacho in Siberië. Opnieuw: onvindbaar en onbekend naar wie of waartoe.

Volgens een van zijn aanbevelingsbrieven moet hij in Maastricht het natuurhistorisch museum hebben 'gereorganiseerd'. Dat kan slechts een beperkte betekenis hebben gehad, aangezien dat museum pas in 1913 open zou gaan. Van belang is wel dat in de hbs-gebouw het bijna volledige skelet van een reuzenschildpad (*Allopleuron hofmanni*) werd bewaard; Moens heeft wellicht niet moeilijk gedaan bij de eerste besprekingen over het bij elkaar brengen van de verschillende verzamelingen voor het museum in oprichting.⁵ Maastricht was in elk geval een interessante plek voor Moens. Al in de achttiende eeuw werden in het Maastrichts Krijt door amateurs en professionele onderzoekers fossielen gevonden. Bovendien was het niet ver van Bonn verwijderd, waar een schedeldak en wat beenderen werden bewaard die in 1856 in het Neanderdal (tussen Düsseldorf en Wuppertal) waren gevonden in

een kalkgroeve; over ouderdom en betekenis ervan was al decennia-lang een heftig debat gaande. Nog dichterbij was het Musée Archéologique in Luik, waar twee complete skeletten werden bewaard, die in 1887 in een grot bij Spy (vlak bij Namen) waren gevonden. Moens wekte overigens geen moment de indruk ijverig te hebben deelgenomen aan het graven naar fossielen. In zijn *Waarheid* zou hij later schrijven:

Of er reeds tusschenvormen van anthropomorphe apen en mensen bestaan hebben, kan bewezen worden door de overblijfselen. Daar er evenwel van alles wat geleefd heeft en leeft slechts in bijzondere omstandigheden wat bewaard blijft, is de kans iets te vinden gering.

Hij lijkt niet het risico te hebben willen lopen jaren te moeten graven zonder iets te vinden. Hij zag meer in een stoutmoedig experiment en zette daartoe in deze jaren de eerste stappen.

Op 27 juli 1905 schreef Bernelot Moens een briefje aan de bekendste bioloog in Europa, de Duitse hoogleraar Ernst Haeckel in Jena. Daarin vroeg hij hem te willen ontvangen om advies te geven in een belangrijke aangelegenheid. Dat zou er niet van komen. In een daaropvolgende brief van 21 december 1905 vertrouwde hij Haeckel toe zijn leven verder te willen wijden aan experimenteel onderzoek naar de verwantschap tussen mens en mensaap. Daartoe wenste hij zich naar West-Afrika te begeven om daar wijfjesapen (gorilla's en chimpansees) kunstmatig te insemineren met het sperma van negers. Er was uitzicht op financiering, maar de geldgevers wensten vooralsnog de aard van het experiment stil te houden. Haeckel vond dit een goed plan. In zijn antwoord, 26 december 1905, schreef hij:

Zeer geachte Heer,

De fysiologische experimenten inzake de kruising van lagere mensenrassen (negers) en mensapen, die U wilt uitvoeren door middel van kunstmatige inseminatie, zouden bij *positieve* resultaten natuurlijk *zeer interessant* en *belangrijk* zijn. Ik houd het slagen van deze pogingen voor mogelijk, want nadat de nauwe bloedverwantschap tussen mensen en antropeïde apen door vele proeven (door Friedenthal, Uhlenhuth o.a.) bewezen is, ligt het voor de hand dat ook de *seksuele* verwantschap zeer nauw is en hybridisatie toestaat. Op grond van talrijke, meer recente pogingen is komen vast te staan, dat bastaarden verkregen kunnen worden, zelfs van soorten uit *verschillende genera*, die in het systeem vrij ver van elkaar verwijderd zijn – misschien nog wel verder dan negers en gorilla of chimpansee. Nochtans kan in specifieke gevallen alleen het *experiment* beslissend zijn!

Hij adviseerde hem de apen ook systematisch onderling te kruisen, gaf hem nog wat literatuurtips en wenste hem ten slotte veel succes met zijn moeilijke, maar belangrijke plannen. Moens zocht Haeckel in juli 1906 in Jena op, waarbij deze de onderneming opnieuw van belang verklaarde, zij het dat hij zijn naam niet verbonden wilde zien aan een publieke campagne om geld bijeen te brengen.⁶

Moens verwierf niet alleen de zegen van Haeckel, de paus der Duitse darwinisten, maar verzamelde ook steunbetuigingen van geleerden in Berlijn (Wilhelm von Branca), Luik (Édouard Van Beneden), Londen (Peter Chalmers Mitchell) en Parijs (Léonce Manouvrier). Dit waren alle vier mensen die een grote reputatie hadden op het brede terrein van de medische wetenschappen en de antropologie. De belangrijkste aanbevelingsbrief kwam echter